

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 339.543/336.531

Войцешин В.П.,
аспірант кафедри податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Войцешин В.П. Тенденції розвитку експорту товарів в Україні на основі фіскального регулювання в умовах сьогодення. У статті визначено, що розвиток експорту нерозривно пов'язаний із його фіскальним регулюванням. Досліджено, що вітчизняне фіскальне регулювання експорту є певною системою взаємопов'язаних елементів, основу якого становлять доходи від експорту і витрати на експортну діяльність. Охарактеризовано ефект фіскального регулювання експорту товарів в Україні та його ефективність у плані доходів на прикладі надходжень від вивізного мита і його залежності від експорту. Оцінено вплив розміру витрат на рівень експорту. Визначено тенденції розвитку експорту на основі економетричного моделювання.

Ключові слова: експорт, фіскальне регулювання, вивізні мито, дохід від експорту, витрати на експортну діяльність.

Войцешин В.П. Тенденции развития экспорта товаров в Украине на основе их фискального регулирования в современных условиях. В статье определено, что развитие экспорта неразрывно связано с его фискальным регулированием. Доказано, что отечественное фискальное регулирование экспорта является определенной системой взаимосвязанных элементов, основу которого составляют доходы от экспорта и расходы на экспортную деятельность. Приведена характеристика эффекта фискального регулирования экспорта товаров в Украине и его эффективности в плане доходов на примере поступлений от вывозной пошлины и его зависимости от экспорта. Оценено влияние размера расходов на уровень экспорта. Определены тенденции развития экспорта на основе эконометрического моделирования.

Ключевые слова: экспорт, фискальное регулирование, вывозная пошлина, доход от экспорта, расходы на экспортную деятельность.

Voitseshyn V.P. Trends of the export goods development in Ukraine on the basis of its fiscal regulation in conditions of presentation. In the article specified the export development is inextricably linked with its fiscal regulation. It's investigated the domestic export's fiscal regulation is the system of interconnected elements and it's based on export revenue and costs. It's described the effect of exports goods fiscal regulation in Ukraine and its efficiency in the context of revenues on the example of export duty incomes and its dependence on export. It's estimated the influence of expenses size on the export. It's appreciated tendencies of the export development by using the econometric model.

Key words: export, fiscal regulation, export duty, export income, expenses for export activities.

Постановка проблеми. Сьогодні в ринковій економічній системі важливе місце в експорті продукції (товарів), який є провідною ланкою торгівлі, займає фіскальне регулювання, що впливає на нього через застосування бюджетних засобів, які відображені витратами і доходами, що пов'язані з експортом, та інструментів податкового/митного (ставок мита) характеру, що є основним джерелом доходів і витрат.

Нестабільність економічних процесів, зокрема в Україні, негативно впливає на рівень експорту, обсяг витрат та доходів від нього, а отже, чинить вплив на його фіскальне регулювання, що потребує аналізу через проведення необхідних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив фіскального регулювання на експорт товарів та тенденції його розвитку в Україні віддзеркалено у працях О. Гребельника, І. Гуцул [2], А. Зубрицького, Ю. Маха-

ньювої [9], Л. Созанського, Н. Шмиголь, А. Антонюка, Д. Анікеєвої [3] та інших вітчизняних науковців, праці яких мають велике теоретичне й практичне значення в обґрунтуванні основ фіскального регулювання експорту.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження тенденцій розвитку вітчизняного експорту в Україні, все ж існують невирішені завдання, що пов'язані, зокрема, з військово-економічною кризою та поступальним вступом країни в Європейський Союз (далі – ЄС), у контексті визначення обсягу витрат на експорт в майбутньому, прогнозування його рівня з урахуванням поточної економічної ситуації, а також визначення надходжень до бюджету в результаті застосування інструментів фіскального регулювання.

Формулювання цілей статті. Основним завданням дослідження є аналіз процесів фіскального регулю-

вання експорту в дохідному та видатковому аспектах на прикладі частинних надходжень від вивізного мита та обсягу окремих видатків на експортну діяльність, а також прогнозування рівня експорту в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Фіскальне регулювання експорту є системою взаємопов'язаних елементів, де кожен наступний визначається попереднім і доповнює його. На нашу думку, найбільш оптимально цю залежність можна відобразити за допомогою мислесеми (рис. 1), побудованої за принципом «кватерності», запропонованим А. Фурманом [1, с. 5], відповідно до якого явище складається з чотирьох послідовних частин.

На рис. 1 проілюстровано, що фундаментом фіскального регулювання експорту виступають законодавча ініціатива планування обсягів доходів і витрат, які з ним пов'язані, у бюджеті держави, а також запровадження інструментів фіскального характеру (ставок мит та ін.) на експорт певних товарів. Варто погодитися з І. Гуцул [2, с. 110], що названі інструменти вводяться як для отримання відповідних надходжень до бюджету (виконується фіскальна функція), так і для зниження рівня продажу за кордон продукції, що має велике значення для економіки країни (регулююча функція).

Яскравим проявом фіскальної функції мита в Україні став 2011 р., коли, згідно з дослідженням Н. Шмиголь, А. Антонюка та Д. Анікеєвої [3, с. 20], вивізне мито було введено у липні названого року на зернові культури (пшеницю, жито, ячмінь), що через великий

обсяг експорту вказаного продукту призвело до зростання надходжень у бюджет у частині вивізного мита з 37,03 у 2010 р. до 164,12 млн. дол. США у 2011 р. [4], тобто у 4,43 рази, якщо врахувати курс валют [5] на кінець відповідного року

Виявленням регулюючої функції фіскального регулювання експорту стало запровадження вивізного мита на сировину (шкіряну, металобрухт), насіння деяких видів олійних культур тощо, що мало на меті забезпечити їх експорт і було закріплено відповідними нормативно-правовими актами, такими як, наприклад, Закон України «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» від 7 травня 1996 р. № 180/96.

Слідом за законодавчою ініціативою другим складником фіскального регулювання експорту (рис. 1) є сам експорт продукції. Нині експорт здійснюється через укладення договору між продавцем та покупцем, у якому вказується ціна продукції, що експортується, а також зазначаються умови переміщення товару через митний кордон та застосування до нього заходів фіскального регулювання, які передбачено законодавством, на основі відповідної документації.

Третім елементом розробленої мислесеми (рис. 1) виступає дохід від експорту. На нашу думку, цей показник в Україні визначається вартістю експорту товарів відповідно до даних Державної служби статистики [6], де варто окремо виділити дохід від експорту товарів, які обкладаються вивізним (експортним) митом (табл. 1), що є частиною фіскального регулювання, і

Рис. 1. Елементи фіскального регулювання експорту

Джерело: розроблено автором на основі [1, с. 50]

Таблиця 1

Доходи від експорту товарів з України за 2014–2017 рр.

Роки	Показники	Вартість експорту товарів загалом, млн. дол. США	Вартість експорту товарів, групи яких підлягають оподаткуванню митом, млн. дол. США*	Частка експорту товарів, групи яких оподатковуються митом, у загальному експорті товарів, %
2014		53901,69	1808,44	3,36
2015		38127,15	1424,20	3,74
2016		36361,71	1023,71	2,82
2017		43264,74	1549,08	3,58

*Примітка: розраховано на основі окремих товарних позицій з урахуванням перших чотирьох цифр коду товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), який є об'єктом обкладення вивізним митом.

Джерело: розроблено автором на основі [6–8]

до яких, згідно з даними Державної фіскальної служби України [7], відносять: живу худобу та шкіряну сировину; насіння деяких видів олійних культур; відходи та брухт чорних металів; брухт легованих чорних металів, кольорових металів та напівфабрикати з їх використанням; природний газ.

Інформація, наведена в табл. 1, показує, що за період 2014–2017 рр. вартість експорту товарів в Україні знизилася на 10 636,95 млн. дол. США, або на 19,73%, що безпосередньо пов'язано з військово-економічною кризою в Україні (втратою території Донецької та Луганської областей та Автономної Республіки Крим). Найбільший рівень експорту товарів спостерігався ще в 2014 р. (53 901,69 млн. дол. США), а найменший – у 2016 р. (36 361,71 млн. дол. США). У 2017 р. відбулося зростання названого експорту на 18,98%, що стало наслідком торговельної переорієнтації України з ринку Росії на ринок країн ЄС.

Аналогічна ситуація спостерігається і з експортом груп товарів, на частину яких установлено вивізні мита, де за досліджуваний період їхня вартість знизилася на 14,34%. Найвищий рівень експорту даної продукції, як і експорту товарів загалом, був зафіксований у 2014 р. (1 808,44 млн. дол. США), а найменший – у 2016 р. (1 023,71 млн. дол. США), який уже в наступному періоді зріс у 1,51 рази.

Дохід від експорту продукції безпосередньо визначає ефект фіскального регулювання, який представлений найперше надходженнями до бюджету у вигляді вивізних мита, що є заключним елементом митесхеми (рис. 1), обсяг яких відображено в табл. 2:

Дані табл. 2 ілюструють, що за 2014–2017 рр. розмір вивізних мита підвищився у 1,64 рази, навіть незважаючи на зниження експорту товарів (загалом і груп товарів, що підлягають оподаткуванню митом) та на зменшення середньоарифметичної ставки вивізних мита на 5,05%. Окрім того, у 2017 р. до доходів бюджету було зараховано 22,92 млн. дол. США даного виду мита, що, наприклад, було зумовлено зростанням експорту великої рогатої худоби за 2014–2017 рр. у

2,96 рази (із 12,75 до 37,74 млн. дол. США [8]), овець та кіз – у 3,12 рази (з 0,5 до 1,56 млн. дол. США [8]) та насіння льону – у 1,90 рази (з 10,22 до 19,39 млн. дол. США [8]).

Загалом ми бачимо, що, незважаючи на збільшення розміру вивізних мита, в Україні воно виконує регулюючу функцію, адже, по-перше, його частка коливається за досліджуваний період від 0,05% до 0,08%, що є дуже малим показником, а по-друге, встановлення названого мита є одним із чинників зниження експорту продукції чорної металургії (відходів і брухту, шихтових зливків – з 295,19 до 121,85 млн. дол. США за 2014–2017 рр. [8]), що є потенційно важливою сировиною для виробництва готових виробів.

Характеризуючи фіскальне регулювання експорту, ми звертали увагу, що воно містить і видатковий бік. Цей бік представлений видатками з бюджету на здійснення експортної діяльності, які в Україні пов'язані із фінансуванням галузей економіки торговельної діяльності, а також органів, що є учасниками експортної діяльності (наприклад, Державна служба експортного контролю України).

Проведемо аналіз витрат у вигляді перерахувань галузям сільського господарства і промисловості (наприклад, обробної) та їхній вплив на рівень експорту в Україні (табл. 3).

Інформація, наведена в табл. 3, показує, що за досліджуваний період загалом розмір видатків на сільське господарство і обробну промисловість зріс на 31,67%. Найбільше значення видатків в Україні спостерігалось у 2017 р. (486,76 млн. дол. США), а найменше – у 2016 р. (206,13 млн. дол. США), що стало наслідком впливу кризи, яка породила недостатність ресурсів для фінансування видатків. Окрім того, ми бачимо, що зростання видатків сільськогосподарського і промислового характеру відбувалося за рахунок не лише збільшення фінансування аграрної сфери, а й запровадження видатків на обробну промисловість для підтримки її розвитку, що стало передумовою для зростання обсягів експорту за останні два календар-

Таблиця 2

Динаміка надходжень із вивізних мита в Україні за період 2014–2017 рр.

Роки	Показники	Розмір вивізних мита, млн. дол. США	Частка вивізних мита в доходах бюджету, %	Середньоарифметична ставка вивізних мита, %**
2014		13,96	0,05	17,03
2015		17,49	0,06	13,10
2016		13,60	0,06	12,35
2017		22,92	0,08	11,98

**Примітка: розраховано автором самостійно за даними [7; 9; 10, с. 49].

Джерело: розроблено автором на основі [4] з урахуванням курсу валют [5] станом на кінець відповідного року

Таблиця 3

Динаміка видатків в Україні, що пов'язані з експортом, за 2014–2017 рр.

Роки	Показники	Видатки на сільське господарство, млн. дол. США	Видатки на обробну промисловість, млн. дол. США	Разом даних видатків, млн. дол. США	Темп зміни
2014		332,59	0,00	332,59	x
2015		227,56	0,00	227,56	0,68
2016		201,54	4,59	206,13	0,91
2017		441,64	45,12	486,76	2,36

Джерело: розроблено автором на основі [4] з урахуванням курсу валют [5] станом на кінець відповідного року

них роки та, відповідно, підвищення розміру вивізного мита, яке сплачено до бюджету.

Вищенаведені дані відображають ефект, який є абсолютним. На основі даного ефекту доцільно розрахувати ефективність фіскального регулювання у контексті витрат і доходів, яка, згідно з дослідженнями В. Литвинової, в економіці характеризується «відношенням результату до певного виду витрат» [11], що в нашому разі відобразиться такими індикаторами: частинним індексом рентабельності витрат, пов'язаних з експортом ($IPBe$), що виступає відношенням вартості експорту до розміру певних витрат, а також індексом надходжень експортного мита (He) як відношення розміру вивізного мита до вартості експорту (рис. 2).

Інформація, відображена на рис. 2, дає змогу стверджувати, що за період 2014–2017 рр.: по-перше, зріс у 2,05 рази індекс надходжень із вивізного мита, навіть незважаючи на зниження середньоарифметичної ставки названого мита, адже зріс розмір вивізного мита (табл. 2) і зменшилася вартість експорту (табл. 1); по-друге, низьке значення наведеного індексу підтверджує положення про те, що вивізні мита в Україні виконує регулюючу функцію; по-третє, частинний індекс рентабельності витрат за експортом знизився у 1,82 рази, що було зумовлено як зростанням обсягу досліджуваних витрат на експорт, так і зниженням експорту загалом, що є негативним явищем.

Як бачимо, ефект і ефективність фіскального регулювання експорту в Україні є диференційованими між собою.

На основі аналітичного дослідження оцінимо тенденції фіскального регулювання експорту через використання економетричного моделювання, який передбачає побудову регресійної залежності між обсягом витрат і вартістю експорту, з використанням пакету «Дані» в MS EXCEL (рис. 3).

Із рис. 3 ми бачимо, що вартість експорту товарів в Україні з урахуванням умов сьогодення знаходиться в прямій тісній (100%-й) поліноміальній (циклічній чи коливній) залежності від обсягу витрат на експорт, яка відображає ефект від масштабу, коли спочатку зростання обсягу витрат провокує прямо пропорційне зростання експорту, а згодом – ілюструє «затухаюче» підвищення експорту, коли він збільшується менше, ніж витрати, і провокує зниження ефективності їх запровадження (рис. 2). Така ситуація характерна для циклічної кризової економіки, що підтверджує синусоїдальна форма кривої.

Отримавши модель, що відображає залежність між витратами та експортом, оцінимо тенденції його розвитку, де, по-перше, спрогнозуємо розмір витрат, що пов'язані з експортом, через використання функції «ПЕРЕДБ.» у MS EXCEL, а по-друге, визначимо вартість експорту з урахуванням рівняння залежності на основі обсягу спрогнозованих названих витрат (табл. 4).

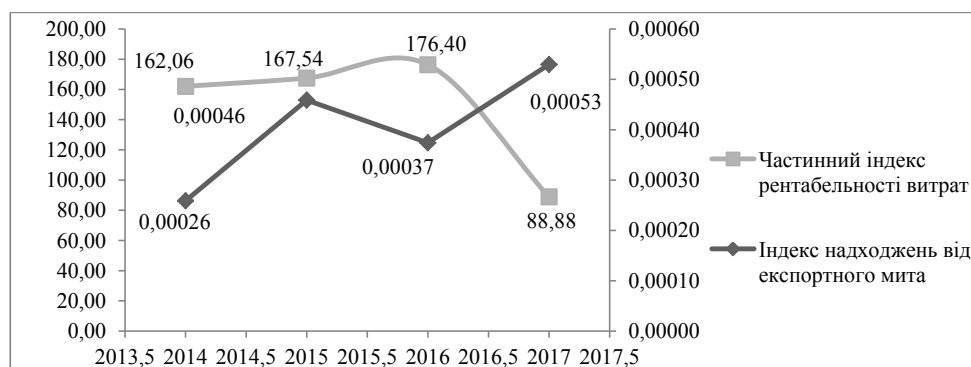

Рис. 2. Динаміка індексів ефективності фіскального регулювання експорту в Україні за період 2014–2017 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [4–6]

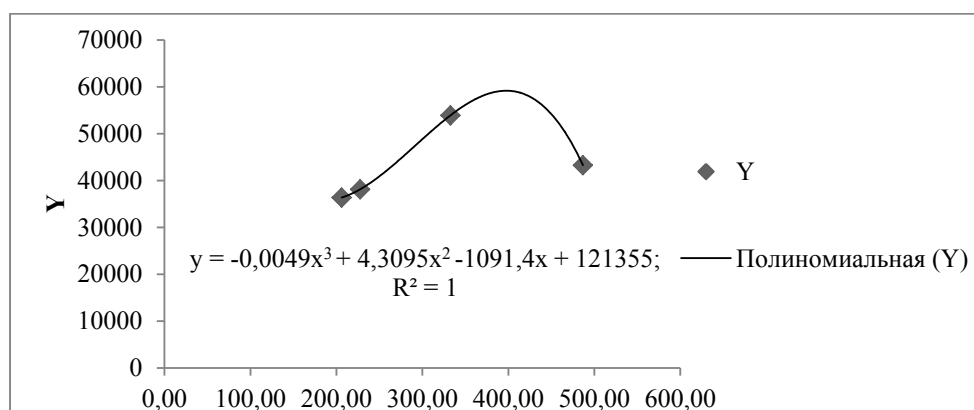

Рис. 3. Залежність експорту в Україні та витрат, що з ним пов'язані

Джерело: розроблено автором на основі [4–6]

Прогнозні значення витрат, що пов'язані з експортом, та експорту в Україні

Роки	Прогнозне значення витрат, млн. дол. США	Прогнозна вартість експорту, млн. дол. США
2018	423,53	59880,18
2019	467,64	52296,95
2020	511,75	34733,92

Джерело: розроблено автором на основі [4; 6]

Дані табл. 4 ілюструють тенденцію до збільшення витрат із бюджету держави на сільське господарство й обробну промисловість у 2018–2020 рр., яке дієво відобразиться на експорті товарів лише в 2018 р., де можливе досягнення його вартості, еквівалентній сумі 59 880,18 млн. дол. США, а згодом – імовірно подальше її зменшення зважаючи на затяжність кризи в Україні.

На нашу думку, падіння експорту і можливе зниження середньої ставки вивізного мита відповідно до Графіку скасування вивізного (експортного) мита, що буде чинним в Україні за її повноцінного вступу в ЄС, спровокують зменшення надходжень до бюджету у вигляді даного виду мита на наступні декілька років.

Висновки. Результати дослідження дають змогу стверджувати, що:

- фіскальне регулювання експорту товарів в Україні є системою пов'язаних елементів, яка характеризується доходами від експорту і витратами, пов'язаних із ним;

- з урахуванням кризи динаміка вітчизняного експорту за 2014–2017 рр. характеризується зниженням його розміру з одночасним зростанням вартості за 2016–2017 рр. через поступову переорієнтацію на ринок країн ЄС;

- яскравим відображенням доходів від експорту в частині фіскального регулювання є надходження вивізного мита через оподаткування ним певних груп товарів, що виконує регулюючу функцію, розмір яких в Україні за досліджуваний період зріс незважаючи на загальне зниження експорту продукції;

- важливою частиною витрат у плані фіскального регулювання експорту є витатки на сільське господарство й обробну промисловість, обсяг яких за 2014–2017 рр. підвищився, що здійснило загалом позитивний вплив на експорт, зокрема за останні два повні календарні роки (навіть незважаючи на знижену ефективність фіскального регулювання у витатковій частині), який можна відобразити за допомогою поліноміальної регресії, що ілюструє «затухаючий» ефект від масштабу, що пояснюється циклічністю в економіці;

- тенденцією на наступні повні три календарні роки виступає початкове зростання експорту продукції у перший рік і поступове його зниження в подальшому, навіть незважаючи на зростання названих витрат, що може бути зумовлено «протяжністю» кризи та її негативними наслідками, які в екзогенному порядку впливатимуть на експорт товарів, що разом із поступальним зниженням середньоарифметичної ставки вивізного мита спровокує зниження розміру відповідних надходжень.

Таким чином, зважаючи на ситуацію в Україні, тенденціями розвитку експорту товарів на основі фіскального регулювання є його коливання в частині «зростання – зниження» розмірів унаслідок циклічних економічних процесів, усунення яких через механізми завершення військового конфлікту, на нашу думку, уможливить стабілізацію ситуації в економіці, а отже, забезпечить використання наявного потенціалу в частині експорту і його фіскального регулювання (стабільність спровокує зростання інвестицій в економіку, доходів у бюджет і, як наслідок, витрат із нього).

Список використаних джерел:

1. Фурман А.В. Основи наукових досліджень: модульно-розвивальний підручник; вид. 2-е. Тернопіль: Економічна думка, 2012. 50 с.
2. Гуцул І. Фіскальні ефекти та цінові наслідки справляння мита. Світ фінансів. 2017. № 2(51). С. 109–117.
3. Шмиголь Н.М., Антонюк А.А., Анікєєва Д.О. Експортне мито в Україні. Причини використання та наслідки. Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». 2013. № 4(73). С. 16–21.
4. Веб-портал Державної казначейської служби України: офіційний портал. URL: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index> (дата звернення: 13.06.2018).
5. Національний банк України: офіційне Інтернет-представництво. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 19.06.2018; 20.06.2018).
6. Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 13.06.2018; 14.06.2018; 19.06.2018).
7. Інформація щодо ставок вивізного (експортного) мита встановлених актами законодавства України. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/stavki-vviznogo-ta-viviznogo-mita/vivizne-mito/vvizne-mito/> (дата звернення: 13.06.2018).
8. Сумарний обсяг імпорту та експорту у розрізі товарних позицій за кодами УКТ ЗЕД. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 13.06.2018; 19.06.2018).
9. World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org/> (дата звернення: 20.06.2018).
10. Маханьова Ю.М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та асоціації з ЄС. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2014. № 5–6. С. 48–63.
11. Литвинова О.В. Економічна ефективність: сутність та форми. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3746/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%82%D0%B0%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8.pdf> (дата звернення: 21.06.2018).